

Karolëna Weber

Klasë I-III spòdleczny szkòtë
(1 ùczbòwò gòdzëna)

Dzél 3. Kaszëbsczi z Montessori. Synonimë

Céle ùczbë

- nalézenié pôrów rzeczi, chtërne mają szlachòwné znaczenié,
- przërëchtowanié do pisaniô i czëtaniô,
- rozwijanié jãzëkówi swiãdë;

Nòuczny materiôt

kòrtë z òdjimkama znaczeniowò szlachujacëch do se wërazów (jeden zestów zawierô môtą kropkã ù gòrë, drëdzi je bez kropczi), pòdписë do nalepieniô slòdë kòzdi kòrtë

Cyg ùczbë

1. Szkólny witô sã z ùczniama, a pòstãpno rãczy ùczniów do prãcë, gòdajacë: *To sã mòje kòrtë z synonimama. Dzysò bãdzemë pòznawac rozmajité znaczeniowò szlachòwné wërazë.*
2. Szkólny wëbiérô jednégò chãtnégò szkòtòwnika i prosy gò, bë przëniósł zestów kòrtów z synonimama z pòlëcë i razã z drëchã pòłóził je na tówce abò wëscélòkù w prawim gòrnym nòrce.
3. Szkólny gòdò: *Terò pòwiém cë czile słowów: mòti – drobny, krótczi – niedtudzì. Czej ùczëń zrozumie, ò co chòdzy, mòże sòm òdpòwiedzec ùkłòdajacë czile włòsnëch pòdobnëch wërazów. Szkólny rãczy wszëtzcich chãtnëch szkòlòków do wëmészleniô i pòwiedzëniô przënòmni jedny taczi pôrë synonimicznëch wërazów.*
4. Szkólny òbjasniwò: *Wërazë, jaczé mają szlachòwné abò taczé samò znaczenié nazëwómë synonimama.*
5. Szkólny rozkłòdò wszëtczë kòrtë z kropkã w gòrny rãdze na wëscélòkù abò tówce, wiedno nazëwajacë kòzdi òdjimk, a tej prosy szkòlòków ò òdszukanié pasownégò pòdписu i nalepienié gò slòdë kòrtë.
6. Szkólny bédëje, bë jednã z zaòstałëch kòrtów pòłóžec pòd pierszim òdjimkã. Szkólny rzeczë pòzwã kòrtë, chtërna je na wiëchrzu, a pòtemù pòzwã kòrtë, chtërna je na spòdkù. Szkólny pitò: *Czé to sã wërazë, jaczé znaczeniowò za sobã szlachùją? Ježlë szkòlòcë òbòcã,*

že pòzwë na kòrtach do se nie pasëją, tej mają za zadanié przëkładac pòstãpnë kòrtë jaž do nalézeniô pasowny. Pasownã kòrtã kładã pòd kòrtã z kropkã.

7. Szkólny prosy, bë ùczniowie razã i samòdzëlno dopasowëlë kòrtë, jaczé òstałë do rëchli wëłòžonëch kòrtów z kropkama.
8. Na zakùnczenié ùczbë szkólny pòwtòrzò razã z ùczniama wszëtczë synonimë – prosy ò pòwtòrzenié gòsno, cëchò, redosnym abò kòmùdnym gòsã. Czwiczenié wòrt je pòwtòrzëc czile razy.
9. Pò skùnczenim zajãców szkólny prosy jednégò ùcznia, bë złòžil kòrtë do grëpë i òdłòžil całi materiôt na pòlëcã. Szkólny òddzãkòwiwò sã z ùczniama.

Wszëtczë graficznë materiãlë òstałë stwòrzonë przez àutòrkã w programie Canva.

Karolëna Weber

absolwentka kaszëbsczi etnofilologie, pedagòg specjalny, robi z dzecama w spektrum àutizmu. Àutòrka wiërzótów w „Zymkù” i „Stegnie”. Doswiòdczenié zdobiwãła m.jin. w szkòle Montessori. Załòžëcëlka Kaszubskiej Edukacji Montessori – mòla, w chtërnym twòrzi àutorszcë edukacjowë materiãlë do nòuczni kaszëbsczégò jãzëka. Àutòrka pierszich na swiece kaszëbsczich kòrt edukacjowëch Montessori i „Niezbednika kompletnego nauczyciela jëzyka kaszubskiego”. Laureatka Plebiscytu „Dziennika Bałtyckiego” Nauczyciel Roku.

„Nauka poprzez doświadczenie w świecie
rzeczywistym przygotowuje Twoje dziecko niezwykle
dobrze do każdego środowiska.”

Maria Montessori

570266284

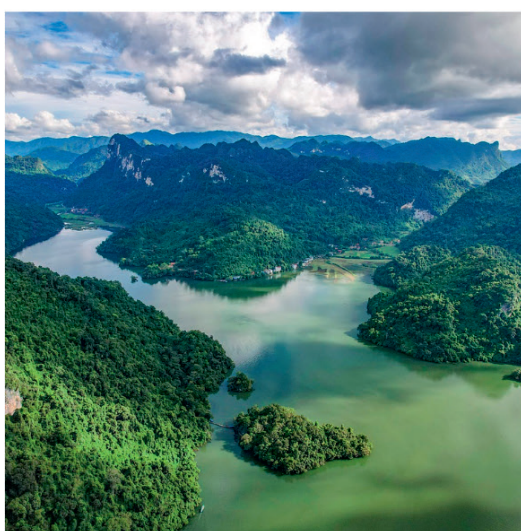
kaszubska.edukacja.montessori@op.pl

Kaszubska Edukacja Montessori

kaszubskaedukacjamontessori.pl

drëch

kamrôt

piäkny

snôzi

chùtczi

prädcki

wiesoŃi

szczestlëwi

smùtny

kòmùdny

wiôldzi

stolemny

Dzél 3. Gòdómë ò naszi kùchnie. Òd gąszi mòtë kąszi, ale smaczné

Jednym z gòspòdarszczich zwierzątów, chtërne nôbarzi parłãczimë z Kaszëbama i Pòmòrzim je gās, zwónò téz pilã. Bez wiele lat pòdjimónëch bëło skòpicã dzejaniów dlò ùdowiznë marczy „gęsina pomorska”. Dzejało sã tak ju w XIX stalace, czëj do pòmòrszczich flészrów trôfiatë gāsë, z jaczich robilë òni òsoblëwi jakòscë przerobiznë. Na szëkòwné stołë bògatëch dodomów w całi Èuropie wnòszónë bëłë przede wszëtczim tak ekskluzywnë przerobiznë jak pëklowónë abò pëklowónë i wãdzone pòtgãsczi. Pòòstatë sztëczczzi bëłë drobnotno zbiérónë i sekónë, a pòstãpno solónë i przechòwiwónë bez wiele miesãcy pòd szëchtã gāségò szmòftu, bë w pasownym sztòce bëc òkrasã, a pò naszémù òbòną. Pòmòrskò i kaszëbskò starownosc bëła tak wiòlgò, że wëzwëskiwelë wszëtczë partë gāsë, a do gròpków trafiałë tej-sej nawetka sztëczczzi gnòtów i skrzenówka (drzewiany kastë do sekaniò gāségò miãsa).

W gazetach z midzëwòjnowégò czãdu mòże zmerkac bòkadosc ògłoszeniów, w chtërnëch miëwccë karczmów i gòspòdów róczã na pòżëwné jestkù bazëjãcë na sezonowëch produktach, w tim m.jin. na gãsëch pëtach.

Z gãsym miãsã rzeszã sã jesz trzë rzeczë.

Pierszò z nich to rzeczenié – „Na swiãtégò Mòrcëna nôlepszò gãsëna”.

Drëgò – jigra w gąskã znónò jesz „za Bòga Òjca”.

I trzecò – to znónò na Kaszëbach ògardowizna, chtërna w jinëch dzëlach kraju je czësto zabëtò, a wikszosc lëdzy nie znajë nawetka ji wëzdratkù.

Céle ùczbë:

- zapòznanié sã z zortama gãsy,
- pòznanié historycznëch metodów wëzwëskiwaniò gāsë,
- rozwij wiadë ò kaszëbsczzi kùchnie,
- rozwij jãzëkówëch ùmiejàtnosców i pòszerzowanié zòkrãzò słowiznë;

Metodë i fòrmë pròcë

samòdzelnë dofùlowiwanié kòrtów pròcë z pitaniama a òdjimkama, kòrbiònka

Cyg zajmów

1. Chòc dzysdnia nôpòpùlarniëszim gatënkã gāsë je kòtudzki gās, wòrt je pamiãtac, że wiele barzi nòtërnò dlò Pòmòrszczi je pòmòrskò gās, kartëskò gās i dãbògórskò gās, chòc ta slédnò z grëbszégò wiora nie je trwałim zortã i przeziwò regres òd czasu pòzamkniãcò fermë chòwë w Dãbògòrzim.

Jaczë gatënczi pilów znajesz?

.....
.....
.....

Przëkładowò òdpòwiesc: *W òkòlim Serakòjc widzòł jem dosc òsoblëwë gāsë, chtërne na chrzebce miałë szaro-bùrawé plamë. Tatk dolmacził mie tej, że ta plama to tãzw. „sodło” òsoblëwë dlò kartëszczich pilów.*

2. Pëklowanié to jeden ze spòdłowëch spòsobów ùtrwaliwaniò jòdë. Miãso pòzasëpónë pasownã szëchtã solë abò solë i saletrë (przòdë), a dzysdnia solë i pëklosolë stawało sã barzi trwałë i w szczelno pòzamkłëch statkach mògło leżec dluzi czas, a przede wszëtczim je to téz spòsob na nadòwanié jestkù szmaczi.

Gàsë piersniczi, chtërne pò wëluzowanim (ùsëniãcym gnòtów) òstónã machtno nacartë solã òddadzã wòdã i mdze je mògł dlużò przechòwëwac. Przòdë, w bezchtòdzarkòwym czãdze miãso bëło pëklowónë, a pòstãpno tak zakònsërowónë miãso bëło wëmòcziwónë w zëmny wòdze òd nadwëzczzi solë, bë przërëchtowac pòtnië dlò domòcëch abò gòscy w karczmie.

Wëwiãdz sã òd òmë abò mëmczi, czë dzysò téz wëzwëskiwajã pëklowanié w kùchnie.

.....
.....
.....

Przëkładowò òdpòwiesc: *Óma wëdolmacza mie, że wiele produktów mòże przechòwëwac bez procesu ceplnégò ùtrwaliwaniò. Warënkã je równak baro mòcnë zasolenië, np. miãsa, a pòtemù jegò wësëszenië. Charakteristicznë dlò ti metodë jastarnicczë kolbosë sã pòstãpno gòtowanë do òdsoleniò w nocë pò Pasterce. Mòja óma gòdò, że przòdë na pëklowónë miãso nie-jedny gòdelë z niemiecka „kasseler” abò „kesseler”, le dzysò nigdzie ni mòm czëtë nëch pòzwów.*

3. Rzeklěně rzeszǎcě swiǎtěgŏ Mŏrcěna ze zwěczajŏwim terminǎ spǎdŏw gǎsy i jich zabijaniŏ parłǎczǎ sǎ z tim, ŷe prawie tegŏ dnia běł kuńc robŏtě na gbŭrstwie i tpoz. mŏrcynczi – kuńczeniě słuŷbě ũ gbŭrŏw i ŏtrzymiwaniě zŏpłatě. Zgŏdno ze zwěkǎ, słuŷbie dŏwelě tegŏ dnia do jestkŭ piektě i faszero-wŏně gǎsě.

Pŏszěkŏj w domŏcěch przepisach metodŏw faszero-waniŏ gǎsě, chtěrne stosowałě ŏmě. Wěwiědz sǎ, w jaczim statkŭ nŏlepi piec gǎs.

.....

Przěktadowŏ ŏdpŏwiesc: *Je wiele metodŏw faszero-waniŏ gǎsě, chŏc na Pŏmŏrzym nŏczǎscy faszěrějemě te ptŏchě smacznym brzadǎ. Ŭ nas doma je to brzŏd pŏzebrŏny z drzewiǎtŏw pŏsadzŏněch jesz bez ŏpǎ. Przŏdě nŏcht nie marnowŏł jŏdě, tak tej chǎtnŏ wti- kelě rozmajitoscě do běna piekti gǎsě, nawetka pŏtě wěmiěszŏně z ŷurŏwkǎ abŏ rozynkama. Mŏja ŏma pie- cze gǎs pŏnatkŏnǎ bŭlwama, to je mŏja lubŏtnŏ wersjŏ.*

Gǎs nŏlepi piec w ŏsoblěwěch statkach – tpoz. gǎsŏrkach, chtěrne dozwołiwajǎ na zachŏwaniě wilgŏcězně miǎsa. Nŏlepsze gǎsŏrczi sǎ z ŷelazłǎ.

4. Zapŏznŏj sǎ z historiǎ swiǎtěgŏ Mŏrcěna. Wěwiědz sǎ, jaczi cěczerniczzi atribŭt rzeszi sǎ z tǎ pŏstacǎ.

.....

Przěktadowŏ ŏdpŏwiesc: *Z pŏstacǎ swiǎtěgŏ Mŏr- cěna rzeszǎ sǎ rogale z makǎ, chtěrnyma przŏdě gŏspŏdŏrŷe czestowelě słuŷbǎ ŏb czas tpoz. Mŏrcyn- kŏw.*

5. „Na swiǎtěgŏ Mŏrcěna nŏlepszŏ gǎsěna” – to rze- czeniě parłǎczzi sǎ z terminǎ gǎsěch spǎdŏw. Wiŏldŷě spǎdě ŏdbiwałě sǎ w Serakŏjcach, Lěpŭszu i Dzemiŏ- nach, a těŷ w ekspŏrtowi flěszernie w Kŏscěrznie. W zŏpadny czǎscě Pŏmŏrŷczy gǎsě pǎdzělě do Lǎbŏrga abŏ Słěpska. Wěwiědz sǎ i ŏpiszě z czěgŏ robilě „gǎsě bŏtě” na taczzi spǎd?

.....

Przěktadowŏ ŏdpŏwiesc: *Na scanie w szkŏle widzŏł jem taczzi ŏbrŏzk, pŏcztŏwkǎ z Lěpŭsza z dŏwněch lat, na jaczi běłŏ widzěc skŏpicǎ pilŏw. Zapitŏł jem ŏ niǎ mŏjěgŏ ŏpǎ, chtěren pŏwiedzŏł, ŷe to malěnk ze spǎdu pilŏw. Őb drogǎ na taczzi spǎd gǎsě běłě dodŏwkŏwŏ futrowŏně (ŷebě nie běłě „zmiartě”) i przepŭszŏně bez lěmiǎcǎ pastǎ, a pŏtemŭ piŏsk tak, ŷe chŏdzěłě „w bŏtach”.*

6. Jednǎ z nŏpŏpŭlarnieŷich ŭprawnech roscěnŏw na Kaszěbach sǎ wrěczy. Baro fejn szmakajǎ dodŏně do ŏdgŏtowŏněch gǎsěch gnŏtŏw. Tak pŏzwŏnŏ ŷŏłtŏ zupa je pŏdŏwŏnŏ w fŏrmie szlachŭjǎcy za ŏgardowiznowǎ zupǎ, chŏc baro czǎsto dodŏwŏ sǎ do ni wiele mejrŏnkŭ i czǎbrŭ, abě kaŷk wěgłěszěc ŏstrǎ szmakǎ gǎsěgŏ tŭszczu, chtěren wětopiwŏ sǎ ŏb czas warzeniŏ.

Wěwiědz sǎ, czym przěprŏwiŏ sǎ zupǎ z wrěkŏw. Ŭstalě prawie czemŭ ŷěła sǎ pasowně.

.....

Przěktadowŏ ŏdpŏwiesc: *Mŏja ŏma dodŏwŏ mej- rŏnk, bŏ je dbě, ŷe mŏ fejn pŏchǎ i pŏdkresliwŏ szmakǎ ti kaŷk metłi zupě.*

Dzysŏ dnia w regionalnech restauracjach dosc czǎsto robi sǎ krěmě z wrěkŏw. Zastanowi sǎ czemŭ i ŏpiszě, jakǎ wersjǎ zupě z wrěkŏw wŏlisz.

.....

Przěktadowŏ ŏdpŏwiesc: *ŷŏłtŏ zupa w pŏstacje krěmŭ fejn wězdrzi i je barzi przěstǎpnŏ dlŏ dzecy, jŏ rŏwnak wcyg wŏłǎ naszǎ domŏcǎ zupǎ z wrěkŏw.*

7. Czej gŏdŏmě ŏ gǎsym szmŏłce, wŏrt je pamiǎtac, ŷe bez lata Kaszěbi běłě i wcyg sǎ dbě, ŷe je to baro zdrŏw tŭszcz. Temŭ těŷ niě le blŏs na nim szmŏro- welě i pieklě, ale těŷ wezwěskiwelě do lěkarzeniŏ renŏw.

Wěwiědz sǎ ŏd starkŏw ŏ mediczně wězwěskaniě gǎsěgŏ szmŏłtu. Krŏtkŏ ŏpiszě.

.....

Przěktadowŏ ŏdpŏwiesc: *Jŏ nie brěkujǎ nikŏgŏ pětac, kŏ znajǎ to z dodomŭ. Jem balŏrzǎ i tej-sej wrŏcŏm do- dŏm ze zdzartima kŏlanama. Tej ŏma Anka smarěje je gŏjidłǎ z gǎsěgŏ szmŏłtu i reně flot gŏjǎ sǎ i dŷinǎ ju pŏ czile dniach!*

8. W midzěwŏjnowym czǎdze miěwcě gŏspŏdŏw i karczmiŏw ŏrganizowelě turnieje jigrě ŏ gǎs, w chtěrnech ŭczǎstnicě wězwěskiwajǎcě kloczci do jigrě pŏrěsziwelě sǎ pŏ planszě ŏbrazějǎcy ŷěcě gǎsě. Dobiwca dostŏwŏł ŷěwǎ gǎs. Pŏszěkŏj w sěcě ŏpisu ti jigrě, sprŏbŭj ŏdtwŏrzěc planszǎ i zagrŏj z drěchama.

Ődjimczzi pŏchŏdajǎ z archiwŭm R. Nowakŏwŷcěgŏ.

Dodòwkòwé zadanié: Przëbòczë so pòzwë jestkù z ùczbë. Òpiszë (pisemno abò gãbno), co widzysz na talërzach. Miòł të ju taczì mòltëch doma? Chcòł / chcała bë të zjesc taczé pòtnië? Dlòcze jo / nié?

Rafòł Nowakòwsczi

badëra regionalnëch kùlinariów, autòr rozmajitëch tekstów ò kaszëbsczi kùchni, sãdza w kùlinarnëch kònkùrsach, kùlinarny kritik.

Klebbów Matis

prawnik, academicczi szkòlny, przënòleżnik Radzëznë Kaszëbsczégò Jãzëka i wespòtzałòzca Karna Kaszëbsczi Młodzëznë „Nowò Tatczëzna”. Tłómacz i autòr m.jin. *Łacyńskò-pòlskò-kaszëbsczégò słowarza grzëbiznë*. Zajimò sã promòcjã i ùczalim òbrobieniem tematiczi prawów Kaszëbów. Wespòtrobi z prawnym karnã N3.Legal.

Władisław Wróblewski

Przigòdë mészë Matildë

Witómë w „Naji Ùczbie” naszą nową bòhaterkã! To mòtò mészka, co mò na miono Matilda. Czasama wskòdzi do nas òpòwiedzec ò swiece z taczi swòji mészji perspektiwë, a na gwës Matilda dò sã lubic. Ròczimë do czëtaniò!

Mész Matilda mieszka so pòd szafã z ksążkama. Nòbarzi lubiła jesc elementòrz. I tak dzëń za dniã, kòrtka za kòrtkã, jaż zjadła gò wnet do òstatny nészci. Òsta le blòs òbkłòdka. Tej wezdrza na pòstãpnã ksążkã. A bët to *Atlas Swiata*. Całą jegò pierwszã stronã zajimata mapa naji planëtë. A pòd òbròzkã bëtò napisónë: *Zemia je kùlã, a to òznòczò, że jak bë sã szło dërch przed siebie, tej bãdze mòzna jã òbénc wkòł, a wrócëc na plac, z jaczégò sã wészło*. Czej Matilda to przeczëta, tak zarò rzekła do swòji familië:

– Bùré zëcé bùri mészë je ale zmùdnë dlò kògòs, chto zjòdł wnetka całi elementòrz. Tak tej zarò rëszóm w drogã i òbeñdã swiat wkòł!

Na pòtnie skùbnãta jesz sztëczkã Africzi, a tej jak rzekła, tak tész zrobia. Przeszła so przez jizbã, a tej dzyrskò wlazła w kuchniã. Tam, jak przënòlégò bëłny mészë, zazdrza we wszëtczë, nawetka nòmniészë nòrcëzi. Za lodówkã mòtò mészka nalazła trzë òkrëszënczi chlébka. Shamka je, pòmakła sã pò brzëszkù i rëgnãta w dalszã drogã.

W kąpnicë mészce sã nie widzało. Bëtò tam za czëstò i za zëmno. Pòkraça le tam kãsk noskã i szła dali.

Za to w kòritarzu pòsedza so përna dlëzi. Nòprzód zaczãta òd szafczy z bótama. Pòsznëkrowa sztòt w bótach Macka, a tej chca jesz zazdrzec do tenisówków Helënczi. Równak na to ju nie bëtò czasu. Pòczëta na se zëmne, òstré bòczenië. – Jo, to bët kòt Kacper! Nen przebrzëdłi wróg mészégò rodu! Matilda, przelãktò, pònëka chùtkò w czerënkù wãszci szparczy pòde dwierzama. A kòt bët zarò za nią! Jesz sztòt, jesz përzinkã – na szczescë zdãżëta.

Przegrzecha szedł nazòd so legnãc, a łapiãcò chùtkò lëft mészka rozezdrzała sã pò jizbie. Wejle, wszëtkò tuwò bëtò jakòs dzywno znajemne: to biòrkò, ta szafa na ksążczy, a pòd szafã...

– Mòja dzura! – wëkrziknãta. – Jò przësza nazòd na plac, z jaczégò jem wészła. A jezlë to pròwda, to mògã rzec, że jò akùratno zakùncza rëzã wkòł swiata!

Całò mészò familia wërëgnãta na wëscélòk, zëbë przëwitac rëzowniczkã. Kòzdi chcòt wiedzec, jak tész wëzdrzã te dalecznë, krëjamnë kròjnë?

– Tak pò pròwdze, ni ma tam nick jinszégò, jak kòl nas – rzekła Matilda. – Wszãdze je dobrze, ale w swòji dzurze nòlepi.

Òbròzci òstatë przërëchtowónë przez àtora w programie Canva.

Tłómaczenië: Marika Jocz

Władisław Wróblewski

àtòr bòjków i bibliotekòrz. Jegò pasjã je czëtanië i zwiedzanië mùzeów. Absolwent animacji spòleznò-kùlturalny Wëzsi Pedagogiczny Szkòtë w Zelony Gòrze i pòdiplomòwëch studiów bibliotekòznòwczëch na Szczecyńszim Ùniwersytece. Òd 2006 r. je direktorã Mieszczi Biblioteczi Pùbliczny w Witnicë (lubùszcë wójewòdztwò).

Marika Jocz

szkòlnò kaszëbsczégò jãzëka, doktor humanistycznëch nòuków, absolwentka Gduńszégò Ùniwersytetu i Akademie Jakùba z Paradiža w Wiòlgòpòlsczim Gòrzowie. Miłota do kaszëbiznë przejàta òd rodzëców, a terò jã przëkazëje razã z chłòpã jich czwiro dzecóm.

